

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีความเจริญเติบโตก้าวหน้าทางเศรษฐกิจตามลำดับ แต่จะพบว่าประเทศไทยต้องประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มติดตตามมา เนื่องจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยในทางปฏิบัติที่เป็นจริงแล้ว ขาดการวางแผนการจัดการอย่างเป็นระบบกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ทำให้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศแทนที่จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของสังคม

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของไทยในรอบปี 2539 ที่ผ่านมาก่อนเข้าสู่ระยะแผนการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ยังคงปรากฏเป็นปัญหารูปธรรม 2 ประเภท คือ

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบุกรุกทำลายป่าไม้ ล่าสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือ และการขยายชุมชนรุกราน การทำลายปะการังด้วยการวางระเบิดปลา หรืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

2. ปัญหามลภาวะจากกากของเสีย เช่น การปล่อยน้ำเสียจากชุมชนและโรงงาน อุตสาหกรรมและสารเคมีจากการเกษตรที่ใช้เคมีภัณฑ์ปราบศัตรูพืช การปล่อยก๊าซเสียจากรถยนต์และโรงงานอุตสาหกรรม กับสภาพเสียงดังเกินมาตรฐานในชุมชนเมือง และปริมาณของกากของเสียที่เป็นขยะ ทั้งในรูปแบบขยะเน่าเปื่อยทั่วไปและขยะจากชุมชนพักอาศัย โรงงานและโรงพยาบาล

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาสู่สถานะการขาดดุลภาพของระบบนิเวศน์ อันเป็นวัฏจักรที่ส่งผลย้อนกลับมาเป็นอันตรายสู่มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านกากของเสียนั้นนับเป็นปัญหารูปธรรมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนได้อย่างเร็วที่สุด เพราะกากขยะของเสียล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวประชาชน ส่งผลให้สภาพความเป็นพิษจากกากของเสียเข้าถึงตัวมนุษย์ได้โดยง่ายและรวดเร็ว ดังนั้น จึงเป็นที่มาของการพยายามเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว และจากการศึกษาพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ของการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากจนเกิดสภาพความเสื่อมโทรม และการใช้ทรัพยากรแล้วเหลือทิ้งเป็น

กากขยะของเสียจนทำให้เกิดเป็นมลพิษสู่สังคม จึงจำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ถูกต้อง คือ การรีไซเคิล หรือการนำกากขยะที่เหลือทิ้งแล้วกลับมาใช้ใหม่นั้นเอง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเดียวกันยังช่วยลดปริมาณของเสียสู่สิ่งแวดล้อมอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการรีไซเคิลเองก็มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าจะสำเร็จหรือไม่ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนเอง รวมทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะต้องประสานพลังและประโยชน์ร่วมกันในการที่จะแก้ไขและป้องกัน ทั้งนี้เพื่อแก้ไขให้ปัญหาเหล่านี้หมดไป

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้รับความร่วมมือจากประชาชน โครงการรณรงค์ให้ประชาชนมีพฤติกรรมแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อให้หน่วยงานราชการนำไปฝังกลบหรือเผาทำลาย จึงได้มีการใช้สื่อมวลชน กระบวนการโฆษณาประชาสัมพันธ์ กิจกรรมทางสังคม ต่างๆ เช่น นิทรรศการ การจัดสัมมนา สื่อบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้สื่อโทรทัศน์ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจ ปลุกฝังจิตสำนึกเพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดความร่วมมือกับโครงการ เนื่องจากว่าคุณสมบัติของโทรทัศน์ที่เป็นคลื่นวิทยุ สามารถแพร่กระจายไปได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เข้าถึงผู้รับได้ในปริมาณมาก ด้วยการนำเสนอทั้งภาพและเสียงที่สามารถสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นให้เกิดการติดตามชมได้ดี อีกทั้งรูปแบบรายการโทรทัศน์ยังมีหลากหลายประเภท เช่น รายการข่าว รายการละคร รายการสารคดี เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ปรากฏว่า การรณรงค์โน้มน้าวใจประชาชนในเรื่องของการแยกขยะก่อนทิ้งทั้งของภาคราชการและเอกชนที่มีอยู่กว้างขวาง เช่น การแยกขยะเปียกขยะแห้ง ขยะอันตรายของ กทม. การแยกขยะหลายประเภท (แยกกระดาษ โลหะ แก้ว พลาสติก) ของห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลและโรบินสัน ตลอดจนโครงการรณรงค์ทิ้งขยะแยกประเภทของ บริษัท ปีโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) ล้วนแต่ใช้ทรัพยากรบุคคลและเงินทุนเพื่อการส่งเสริมประชาชนให้มีพฤติกรรมในการแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อนำไปสู่กระบวนการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ อันจะเป็นการช่วยลดปริมาณขยะสู่สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า จึงเป็นที่น่าศึกษาว่าโครงการดังกล่าวได้ใช้กลยุทธ์สารเพื่อการโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพอย่างไร จึงสามารถบรรลุเป้าหมายการรณรงค์ได้ เพราะการพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมบุคคลจะต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งการประเมินประสิทธิผลทั้งโครงการอาจต้องรอระยะเวลาที่ยาวนาน แต่กว่าจะทราบผลก็ได้ลงทุนทรัพยากรและเวลาไปอย่างมากแล้ว จนอาจทำให้การปรับปรุงแผนงานโครงการรณรงค์ไม่ทันการณ์

โครงการรณรงค์ขยะแยกประเภทของบริษัท ปีโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) ในส่วนกิจกรรมการใช้สื่อโทรทัศน์ได้รับรางวัลยกย่องว่าเป็นสื่อสารมวลชนดีเด่นด้านการรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม ทั้งจากภาครัฐและเอกชน จึงเป็นที่มาของความสนใจในการใช้กลยุทธ์ในกระบวนการสื่อสารว่ามีประสิทธิภาพอย่างไร มีปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าว

นำใจให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ จนสามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรม ในการทิ้งขยะ

บริษัท ปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) หรือเอ็นพีซี (NPC) เป็นบริษัทเอกชนที่ ประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตที่นำเอาก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทยมาผลิตให้เป็นก๊าซโอเลฟินส์ เพื่อจำหน่ายก๊าซโอเลฟินส์ให้แก่ลูกค้าที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเม็ดพลาสติก และจากเม็ด พลาสติกจะถูกจำหน่ายไปยังโรงงานผู้ผลิตสินค้าพลาสติก ดังนั้น ผู้บริหารเอ็นพีซี จึงเล็งเห็นความ สำคัญในการจะสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชน ว่าต้องการให้มีการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ที่ เหมาะสม และมีทัศนคติที่สนับสนุนต่ออุตสาหกรรมปิโตรเคมีและพลาสติก จึงได้คิดจะนำเสนอวิธี การแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์พลาสติกด้วยกระบวนการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) ซึ่งจากการศึกษา ปัญหาพบว่า กระบวนการรีไซเคิลจะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนพฤติ กรรมการทิ้งขยะของประชาชนในสังคมไทยเสียใหม่ จากเดิมที่นอกจากจะทิ้งขยะไม่เป็นที่แล้ว จะ ต้องทำให้ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการแยกขยะออกเป็นขยะที่สามารถรีไซเคิลได้ กับขยะที่สามารถ ทำลายได้โดยการเข้าเตาเผาขยะหรือการฝังกลบอย่างถูกวิธี ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของโครงการ รณรงค์ขยะแยกประเภทของเอ็นพีซี

โครงการรณรงค์ขยะแยกประเภทของเอ็นพีซี เริ่มต้นจากการส่งเสริมให้จัดระบบ แยกประเภทขยะภายในโรงงานและสำนักงาน ต่อมาจึงขยายไปสู่ภายในบ้านเรือนของพนักงานและ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนรอบโรงงาน จนในปี พ.ศ. 2535 เอ็นพีซีได้ว่าจ้างบริษัท โนวา อินเตอร์ แอ็ ด จำกัด ผู้รับผลิตรายการโทรทัศน์เข้ามาดำเนินการผลิตรายการ "คิดเป็น ใช้เป็น" และมีพัฒนาการ ต่อเนื่องกันมาจนถึงสิ้นปี พ.ศ.2540 จึงยุติรายการออกอากาศ รวมระยะเวลาการแพร่ภาพออกอากาศ ทางโทรทัศน์ 6 ปี โดยเริ่มต้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอสารคดีด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นการ แยกขยะก่อนทิ้ง และมุ่งกลุ่มเป้าหมายผู้ชมที่อยู่ระดับวัยรุ่นจนถึงผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นรายการที่ได้รับ รางวัลเมขลา จากสมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย 3 ครั้งด้วยกัน คือ ในปี พ.ศ. 2535-6 และ 2538 ในฐานะสารคดีเพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมดีเด่น โดยรูปแบบรายการเป็นรายการ สารคดีสั้น โดยในช่วงปีแรกจะออกอากาศเป็นประจำทุกวันเสาร์-อาทิตย์ วันละครึ่งๆละ 3 นาที ปี ต่อมาเปลี่ยนเวลาออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ หลังรายการข่าวประจำวันและราย การละครภาคค่ำ (มีการปรับเปลี่ยนเวลาบ้างเล็กน้อย) เวลาประมาณ 22.00 น.โดยออกอากาศวัน ละครึ่งๆละ 1 นาทีทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5

ต่อมาใน ปีปลาย พ.ศ. 2538 เอ็นพีซี ได้เริ่มขยายโครงการรณรงค์ให้ครอบครัว กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กในวัยเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จึงได้ว่าจ้างบริษัท ป่าใหญ่ครีเอชัน จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์ชุด "ขบวนการคุณสะอาด" เพื่อนำแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ อ. สม.ท. ช่อง 3 เป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์เวลาประมาณ 6.30 น. ครั้งละ 5 นาที จนกระทั่ง ต้นปี พ.ศ. 2541 ยังคงแพร่ภาพออกอากาศอยู่ โดยในปี พ.ศ. 2540 รายการโทรทัศน์ชุด"ขบวน

การคุณสะอาด" ได้รับรางวัลสื่อมวลชนดีเด่นเพื่อการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ประเภทรายการสารคดีสั้นโทรทัศน์ จากสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ และยังได้รับเกียรติบัตรในฐานะรายการโทรทัศน์ที่ได้ให้ความสนใจในการรณรงค์เพื่อรักษาภาวะแวดล้อมที่ดีของประเทศไทย จากชมรมสภาวะแวดล้อมสยาม

นอกจากการใช้สื่อรายการโทรทัศน์ 2 รายการข้างต้นแล้ว ยังมีกิจกรรมเสริมโครงการรณรงค์ด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ประกอบด้วยแผ่นพับ โปสเตอร์ และวัสดุที่เป็นสิ่งของ เช่น ดูกดัลมลูกคุณสะอาด ดินสอคุณสะอาด รวมทั้งการจัดทำหุ่นคุณสะอาด เพื่อนำไปจัดแสดงโชว์ตัวแสดงละครสัญจร หรือในนิทรรศการที่รณรงค์การทิ้งขยะแยกประเภท

เอ็นพีซียังได้จัดทำถังขยะแบบแยกประเภท ทั้งในรูปแบบถังขยะ 3 ประเภท คือ ถังขยะสีเขียว ใช้สำหรับทิ้งขยะที่ย่อยสลายได้ เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมักได้ เช่น เศษใบไม้ใบหญ้า ถังขยะสีน้ำเงิน ใช้สำหรับทิ้งขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลหรือจำหน่ายให้กับผู้รับซื้อของเก่า เช่น กระดาษสำนักงาน หนังสือพิมพ์ บรรจุภัณฑ์จากพลาสติก แก้ว โลหะ (กระป๋องแคนน้ำดื่ม) ถังขยะสีส้ม ใช้สำหรับทิ้งขยะอันตรายหรือสกปรกที่ต้องส่งให้กรุงเทพมหานครหรือเทศบาลนำไปเผาทำลายต่อไป ซึ่งต่อมา เอ็นพีซี ยังได้จัดทำถังขยะแยกประเภทชนิด 2 ถัง คือ ถังขยะเปียกและขยะแห้ง ตามแบบอย่างที่กรุงเทพมหานครจัดทำ รวมทั้งยังได้ทำถังขยะรูปทรงการ์ตูนคุณความสะอาด สำหรับแจกจ่ายไปตามสถานศึกษา หน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สวนสัตว์เขาหินหน่วยงานกองทัพบก เพื่อใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์โครงการฯ และเป็นอุปกรณ์สนับสนุนกิจกรรมรณรงค์ขยะแยกประเภทภายในหน่วยงานที่ขอรับการสนับสนุนหรือเข้าร่วมโครงการฯ

อย่างไรก็ตาม แม้รายการโทรทัศน์ทั้ง 2 รายการจะมีเป้าหมายเดียวกันที่ต้องการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม และโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารมีทัศนคติและพฤติกรรมทิ้งขยะแยกประเภท เพื่อนำไปสู่กระบวนการรีไซเคิล แต่ทั้ง 2 รายการต่างมีกลุ่มเป้าหมายที่เปิดรับสารแตกต่างกัน จึงเป็นที่น่าสนใจว่า จะมีการใช้กลยุทธ์สารแตกต่างกัน เพื่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และมีการจูงใจให้มีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร

ปัญหานำวิจัย

1. โครงการรณรงค์ขยะแยกประเภทมีการใช้กลยุทธ์สารผ่านรายการโทรทัศน์อย่างไร
2. เนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการใช้กลยุทธ์สารผ่านรายการโทรทัศน์เพื่อการรณรงค์ขยะแยกประเภท
2. เพื่อศึกษาลักษณะเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์ในการสื่อสารเพื่อการตลาด

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเฉพาะโครงการรณรงค์ทิ้งขยะแยกผ่านรายการ "คิดเป็น ใช้เป็น" ซึ่งแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และรายการ"ขบวนการคุณสะอาด"แพร่ภาพออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ อ.ส.ม.ท. ช่อง 3 ในช่วงระยะเวลาดำเนินงานเฉพาะภายในปี พ.ศ. 2539 เท่านั้น เพราะผู้รับผิดชอบโครงการรณรงค์ขยะแยกประเภทได้เริ่มใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการรณรงค์ผ่านรายการ"คิดเป็น ใช้เป็น" พร้อมกันกับรายการ"ขบวนการคุณสะอาด"อย่างครบปี ทั้งนี้เนื่องจากรายการ"ขบวนการคุณสะอาด"เริ่มออกอากาศในช่วงปลายปี พ.ศ. 2538 จึงจัดการวิเคราะห์แบบตัดผ่านช่วงเวลา เพื่อให้การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการรณรงค์ขยะแยกประเภทอยู่ภายใต้แผนงานประจำปีเดียวกัน

นิยามศัพท์

กลยุทธ์สาร หมายถึง การวางแผนและออกแบบเนื้อหาในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจแก่ผู้รับสารให้เกิดความสนใจ มีความเข้าใจ มีทัศนคติพฤติกรรมตามเป้าหมายของโครงการรณรงค์

โครงการรณรงค์ขยะแยกประเภท หมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ชักชวนและโน้มน้าวใจให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมแยกประเภทขยะก่อนนำไปทิ้งและนำขยะบางประเภทกลับมาใช้ใหม่ได้ โดยการใช้ซ้ำ ตัดแปลง หรือนำไปจำหน่ายต่อไป

รายการโทรทัศน์ หมายถึง รายการโทรทัศน์"คิดเป็น ใช้เป็น" ซึ่งแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 และรายการ"ขบวนการคุณสะอาด" ซึ่งแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ อ.ส.ม.ท.ช่อง 3

การรีไซเคิล หมายถึง การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า ซึ่งนอกจากการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดแล้ว ยังครอบคลุมถึงการนำสิ่งของที่เหลือทิ้งกลับมาใช้ซ้ำหรือใช้ใหม่ อันจะเป็นการลดปริมาณขยะสู่สิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อเป็นแนวทางไปสู่การประยุกต์ใช้กลยุทธ์การรณรงค์สิ่งแวดล้อมในโครงการอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น